

RESPECTAREA DREPTULUI LA APĂRARE LA DISPUNEREA EXPERTIZEI JUDICIARE

Artiom PILAT,
doctorand, asistent universitar
al Catedrei „Procedură penală, criminalistică și securitate
informațională” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

Rezumat

Respectarea dreptului la apărare la dispunerea expertizei judiciare reprezintă o obligație pozitivă a organului de urmărire penală și constă din mai multe obligativități specificate la art. 142-153 al CPP.

La dispunerea expertizei judiciare, ordonatorul expertizei este obligat să întreprindă anumite acțiuni care oferă posibilitate bănuțului, învinuțului sau inculpatul să apere interesele sale prin metode și mijloace neinterzise de lege, aceste obligații reies atât din prevederile legale precum și din practica CtEDO și a Curții Constituționale a Republicii Moldova.

Cuvinte-cheie: expertiză judiciară, Curtea Constituțională, organul de urmărire penală, CtEDO, ordonanță, bănuț, învinuț.

Summary

The observance of the right to defense at the disposal of the judicial expertise represents a positive obligation of the criminal investigation body and consists of several obligations specified in art. 142-153 of the CPP.

At the disposal of the forensic examination, the authorizing officer is obliged to take certain actions that allow the suspect, the accused, or the defendant to defend their interests by methods and means not prohibited by law, these obligations arise from both legal provisions of the Republic of Moldova.

Keywords: juridical expertise, Constitutional Court, criminal investigation body, ECtHR, ordinance, suspected, accused.

Probatoriul penal reprezintă totalitatea acțiunilor a organelor competente ale statului în vederea stabilirii circumstanțelor cauzei. Expertiza judiciară în cadrul probatoriului penal reprezintă un procedeu probatoriu în cadrul căruia expertul judiciar efectuează cercetări precum și formulează concluzii cu privire la anumite circumstanțe, fapte, obiecte etc. Rezultatele acestei activități sunt materializate de expert judiciar într-un raport de expertiză judiciară, care reprezintă un mijloc de probă în cadrul procesului penal.

Prin ratificarea Convenției Europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, Republica Moldova și-a asumat o obligație pozitivă de a respecta drepturile și libertățile fundamentale ale per-

soanelor care se află în jurisdicția sa.

Curtea Europeană a statuat în sensul că responsabilitatea unui stat pe temeiul Convenției poate să fie angajată pentru actele tuturor organelor, agenților sau funcționarilor săi, cu motivarea că, așa după cum se admite în general în dreptul internațional, nu interesează rangul acestora, pentru că actele persoanelor ce acționează în cadrul funcțiilor lor oficiale sunt, în orice caz, imputabile statului căruia ele aparțin, în special obligațiile care incumbă statelor pe temeiul Convenției pot să fie încălcate de persoane care exercită funcții oficiale ce le-au fost încredințate [7].

Apărării formulate de un guvern în sensul independenței autorităților aflate la originea măsurii incriminate de un reclamant pe terenul Convenției, Curtea i-a răspuns prin a arăta că guvernele naționale răspund pe temeiul acestui instrument internațional de protecție a drepturilor omului de actele autorităților lor pentru că, în orice cauză dedusă judecătii Curții, în joc se află răspunderea internațională a statului contractant [5].

Reieșind din practica CtEDO, constatăm faptul că statul Republica Moldova ca subiect al dreptului internațional public poartă răspundere pentru încălcările comise de către reprezentanții organelor de urmărire penală, procuraturii precum și a instanțelor judecătorești în cazul încălcării drepturilor și libertăților fundamentale ale părților la proces.

Dreptul la apărare al bănuțului, învinuțului sau al inculpatului ca o parte inerentă a dreptului persoanei la un proces echitabil reprezintă totalitatea prerogativelor și a posibilităților pe care le au, potrivit legii, persoanele în vederea apărării intereselor lor. Atunci când persoana nu are posibilitatea de a-și prezenta probele și de a-și demonstra nevinovăția, ea nu poate utiliza toate mijloacele procedurale necesare pentru apărarea sa, așa cum garantează articolul 26 din Constituție [11].

Curtea Constituțională notează că o problemă distinctă în contextul asigurării dreptului la apărare al acuzatului ține de accesul acestuia la toate probele care au legătură cu dosarul pentru a-și realiza dreptul la apărare, însă în unele situații statul ar avea dreptul de a nu divulga unele elemente, garantând astfel respectarea altui drept fundamental, e.g., dreptul la viața privată. Ponderea drepturilor concurente se stabilește prin punerea lor în balanță de către instanțele de drept comun, în funcție de circumstanțele fiecărui caz particular [10].

De asemenea, în cauza *Bykov c. Rusiei*, Curtea Europeană a menționat că pentru a se stabili dacă procedura în ansamblu a fost echitabilă, este necesar să se determine dacă a fost respectat dreptul la apărare. În special, trebuie verificat dacă reclamantul a avut posibilitatea de a contesta autenticitatea probelor și de a se opune folosirii acestora. Totodată, trebuie să se ia în considerare calitatea probelor, inclusiv să se clarifice dacă circumstanțele în care au fost obținute pun la îndoială credibilitatea sau exactitatea lor [2].

Credibilitatea și exactitatea a raportului de expertiză judiciară poate fi obținută doar în cazul respectării tuturor garanțiilor procesuale ale părților la dispunerea expertizei judiciare precum și la comunicarea rezultatelor acesteia. Ordonatorul expertizei judiciare este obligat să comunice părților despre dispunerea expertizei precum și să comunice garanțiile de care beneficiază părțile în cazul dispunerii expertizei judiciare [1]. La fel, și legiuitorul oferă dreptul bănuitului de a fi informat de către organul de urmărire penală despre toate hotărârile adoptate care se referă la drepturile și interesele sale, precum și să primească, la solicitarea sa, copii ale acestor hotărâri [1].

Articolul 144 al CPP prevede că organul de urmărire penală „va indica în ordonanță denumirea instituției de expertiză judiciară sau, după caz, numele și prenumele expertului cărui i se pune în sarcină efectuarea expertizei judiciare”. Indicarea numelui expertului judiciar constituie cerința esențială pentru buna desfășurare a justiției penale, precum și încrederea deplină pe care justițiabilii trebuie să o aibă în experții judiciari. „Neîncrederea în felul de a-și îndeplini atribuțiile de către subiecți oficiali zdruncină autoritatea hotărârilor penale și subminează prestigiul organelor judiciare al justiției penale. De aceea, pentru situațiile în care prezumția de imparțialitate și obiectivitate ar fi pusă la îndoială, legiuitorul a prevăzut remediile procesuale adecvate precum: incompatibilitatea, recuzarea și abținerea” [13].

Cu privire la neîncrederea în procesul de îndeplinire a atribuțiilor sale de către subiecți oficiali în procesul penal s-a expus și CtEDO în cauza *Ciobanu c. R. Moldova* [3], „reclamanta revendică încălcarea drepturilor sale garantate de prevederile articolului 2 din Convenție, dreptul la viață, invocând faptul că autoritățile naționale nu au investigat în modul corespunzător circumstanțele decesului soțului său. Reclamanta a depus cererea de a include în comisia experților un expert independent ales de către ea, persoana desemnată fiind inginer, conferențiar universitar precum și poseda grad științific. În pofida celor menționate, la 2 decembrie 2008 procurorul a respins cererea reclamantei deoarece persoana nu deținea act care atestă calificarea acesteia în calitate de expert judiciar. Procurorul a dispus ca persoana propusă de către reclamantă să fie inclus în comisia de experți în calitate de specialist, însă acestuia nu i-a fost oferită posibilitatea să participe la efectuarea expertizei judiciare. La rândul său, Curtea a menționat cu îngrijorare că modul în care autoritățile naționale au investigat cauza ar putea crea unui observator independent impresia că acestea nu au încercat cu adevărat să elucideze circumstanțele cauzei și să descopere adevărul. Având în vedere multiplele neajunsuri ale investigației (declarațiile martorilor au fost respinse doar pentru faptul că nu erau consistente cu concluziile expertizei tehnice, considerate de Curte ca fiind ipotetice; nu au fost întreprinse eforturi reale pentru a determina care era viteza celui alt autoturism înainte de momentul producerii impactului; unul dintre martori a fost audiat abia după șase luni

de la producerea accidentului, etc.), Curtea a constatat încălcarea procedurii a articolului 2 din Convenție” [12].

Așadar, *de facto* informarea bănuțului cu privire la instituția expertizei și numele expertului judiciar oferă posibilitatea acestuia de a cere recuzarea acestuia, dar art. 64 al CPP, care prevede drepturile și obligațiile bănuțului indică că bănuțul este în drept „să ceară recuzarea persoanei care efectuează urmărirea penală, judecătorului de instrucție, interpretului, traducătorului”. Astfel, art. 64 al CPP, care prevede drepturile și obligațiile bănuțului, nu îi oferă acestuia dreptul de a cere recuzarea expertului judiciar.

În acest sens, menționăm cauza *Sara Lind Eggertsdottir c. Islandei* [6], reclamanta a depus plângerea împotriva instituției medicale în privința acordării asistenței medicale necalitative. Plângerea depusă de către reclamantă era soluționată de către Agenția de expertiză judiciară islandeză, a cărei angajați erau și angajați în cadrul instituției medicale împotriva căreia era depusă plângerea. Curtea Europeană, examinând circumstanțele cauzei, a constatat încălcarea art. 6 din Convenție, deoarece angajaților Agenției de expertiză judiciară li s-a pus în sarcină să evalueze profesionalismul colegilor săi.

Apărătorul, care reprezintă interesele bănuțului este în drept să ceară recuzarea expertului judiciar, însă nu în toate cazurile participarea apărătorului este una obligatorie [1], dar participarea acestuia nu este obligatorie în unele cazuri. La rândul său, învinuțului și inculpatului le este conferit dreptul de a cere recuzarea expertului judiciar [1].

În practica judiciară, organele competente comunică părților informația despre expert judiciar în urma efectuării cercetării. În cauza penală nr. 202008041, la 12 octombrie 2020 a fost dispusă expertiza medico-legală, în aceeași zi apărătorul semnat procesul-verbal de notificare privind dispunerea expertizei medico-legale în sarcina CML. În procesul-verbal, atât apărătorul, cât și bănuțul M.V. au solicitat punerea la dispoziția expertului acte medicale suplimentare cu caracter primar care au stat la baza Raportului de expertiză extrajudiciară nr. 202002P258 din 01 septembrie 2020 precum și numirea unui expert independent, conform art. 145 CPP, dar nu au primit nici un răspuns conform art. 246 CPP. Raportul de expertiză judiciară nr. 202002D1886 din 20 octombrie 2020 a fost adus la cunoștință părților la 06 noiembrie 2020, fiind perfectat și procesul-verbal corespunzător în care este indicat că părțile au dreptul să ceară recuzarea expertului (post factum) [14].

În cazul în care părțile în legătură cu notificarea ordonanței de dispunere a expertizei judiciare, vor cere punerea la dispoziția expertului a documentelor suplimentare, modificarea sau completarea acestora, numirea unui expert recomandat pentru efectuarea expertizei judiciare precum și recuzarea expertului desemnat, ofițerul de urmărire penală trebuie să examineze cerințele conform art. 89, 244-247 al CPP. Respingerea totală sau parțială a cerințelor părților, exprimate în legătură cu notificarea ordonanței de dis-

punerea a expertizei judiciare se vor materializa prin emiterea obligatorie a ordonanței în conformitate cu prevederile art. 247 alin. (2) al CPP, care urmează a fi comunicată părților, cu indicarea motivelor de respingere și căilor de contestare.

În procesul dispunerii expertizei judiciare, părțile la proces, pe lângă faptul că au dreptul de a cunoaște de către cine va fi efectuată cercetarea, sunt în drept să cunoască și întrebările la care urmează să răspundă expertul judiciar. În această ordine de idei, menționăm că legiuitorul stabilește expres obligațiile ordonatorului în cazul dispunerii expertizei judiciare [1].

Însă, organele competente comit abateri de la regula stabilită de legislația procesuală, instanța de judecată a constatat că ofițerul de urmărire penală nu a luat în calcul prevederile art. 145 alin. (1) al CPP, s-a constatat că „în procesul dispunerii expertizei judiciare a fost încălcat dreptul persoanei la apărare, dreptul de a înainta întrebările expertului, completarea sau modificarea acestor întrebări, precum și dreptul de a solicita desemnarea unui anumit expert” [9].

Cu privire la inadmisibilitatea raportului de expertiză judiciară și timpul invocării acesteia s-a expus Colegiul Penal al CSJ, așadar „avocatul a invocat inadmisibilitatea raportului de expertiză judiciară din motivul că s-a dispus efectuarea expertizei medico-legale fără a fi informat inculpatul prin ce i s-a îngrădit dreptul procesual de a obiecta, de a solicita constatarea necesară în sine, fiind îngrădit dreptul său la apărare. Cu referire la argumentul apărării privind inadmisibilitatea probelor, Colegiul lărgit ține să menționeze că, atât inculpatul, cât și avocatul acestuia M.I. și care considerându-se afectați într-un drept prevăzut de lege, nu au contestat legalitatea actelor procedurale îndeplinite de organul de urmărire penală în modul și termenul stabilit de lege, precum și la încheierea urmăririi penale și luarea de cunoștință cu materialele cauzei, nu au avut nici o obiecție asupra actelor menționate, prezumându-se că au acceptat situația dată. La fel, conform alin. (4) al art. 251 al CPP, încălcarea oricărei altei prevederi legale decât cele prevăzute în alin. (2) atrage nulitatea actului dacă a fost invocată în cursul efectuării acțiunii – când partea este prezentă, sau la terminarea urmăririi penale – când partea ia cunoștință de materialele dosarului, sau în instanța de judecată când partea a fost absentă la efectuarea acțiunii procesuale, precum și în cazul în care proba este prezentată nemijlocit în instanță” [8].

Cu privire la obligația organului de urmărire penală de a comunica părților despre faptul dispunerii expertizei judiciare s-a expus și CtEDO în cauza *Cottin c. Belgiei* [4]. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat că „nu au fost create posibilități egale părților la dispunerea și efectuarea expertizei judiciare, astfel încât părătul avea posibilitatea de a participa la efectuarea expertizei judiciare, în timp ce reclamantului nu i-a fost oferită astfel de posibilitate. Totodată, părătului i-a fost oferită posibilitatea de a participa

la dispunerea expertizei judiciare și înaintarea întrebărilor la care urmau să răspundă experții”.

Realizarea cerințelor prevăzute de art. 145 al CPP reprezintă o obligație pozitivă a organului de urmărire penală în vederea respectării dreptului persoanei la apărare. Nici o normă a codului de procedură penală nu reglementează obligația ofițerului de urmărire penală sau a procurorului de a informa părțile la proces cu privire la numele, prenumele expertului judiciar, calificarea, și experiența profesională a acestuia în vederea asigurării reale a dreptului de a cere recuzarea expertului. Astfel, dreptul și procedura de a cere recuzarea expertului în calitate de mijloc și pârghie procesuală de apărare a bănuțului și a învinuțului nu au o reglementare legală suficient de clară fiind de fapt declarative și iluzorii. Înșă procedura de comunicare a actului de dispunere a expertizei judiciare este reglementată la nivelul care ar asigura respectarea dreptului persoanei la apărare, înșă reieșind din practica prezentată în prezenta lucrare deducem că acestea nu sunt respectate permanent de organele competente.

Așadar, dreptul la apărare reprezintă un drept fundamental care garantat fiecărui cetățean, înșă această garanție fundamentală nu este limitată doar la dreptul la avocat, ci și la alte prevederi care în mod direct oferă posibilitatea de a apăra interese sale. Dreptul de a cere recuzarea unui participant la proces, oferă posibilitatea ca cauza să fie examinată de o persoană imparțială și care nu are interes personal în cauză. În acest sens, pentru a oferi posibilitatea bănuțului de a cere recuzarea expertului judiciar, propunem modificarea art. 66 alin. (2) pct. 14 al CPP în următoare redacție:

– să ceară recuzarea persoanei care efectuează urmărirea penală, judecătorului de instrucție, interpretului, traducătorului, expertului judiciar.

Referințe bibliografice

1. Cod de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122 din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 248-251 din 05.11.2013.
2. Cauza Bykov c. Rusiei. Hotărârea din 12.03.2009. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-91704> (vizitat la 14.11.2021).
3. Cauza Ciobanu c. R. Moldova. Hotărârea din 24.05.2015. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-152427> (vizitat la 14.11.2021).
4. Cauza Cottin c. Belgiei. Hotărârea din 02.06.2005. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69233> (vizitat la 16.11.2021).
5. Cauza Loukanov c. Bulgariei. Hotărârea din 20.03.1997. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22Loukanov%22%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-62581%22%5D%7D> (vizitat la 15.11.2021).

6. Cauza Sara Lind Eggertsdottir c. Islandei. Hotărârea din 05.10.2007. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-81432> (vizitat la 16.11.2021).
7. Cauza Wille c. Lichtenstein. Hotărârea din 28.10.1999. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22Wille%22%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-62920%22%5D%7D> (vizitat la 16.11.2021).
8. Decizia Colegiului Penal al CSJ nr. 1ra-133/2021 din 26.01.2021. Disponibil: http://jurisprudaenta.csj.md/search_col_penal.php?id=17902 (vizitat la 14.11.2021).
9. Extras din Hotărârea Judecătorei Chișinău, sediul Buiucani din 30.07.2018. Cauza nr. 1-326/2018. Disponibil: https://jc.instante.justice.md/apps/pdf_generator/base64/create_pdf.php (vizitat la 14.11.2021).
10. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 22 din 06.08.2020 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi a art. 22616 alin. (11) din Codul Fiscal, adoptat prin Legea nr. 1163 din 24.04.1997 (prezentarea informației fiscale către instanțele judecătorești și organele de urmărire penală ca mijloc de probă). Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122834&lang=ro (vizitat la 14.11.2021).
11. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova privind excepția de neconstituționalitate a art. 1329 alin. (12) și alin. (15) din Codul de procedură penală. Disponibil: https://constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/h_31_2021_58g_2021_rou.pdf (vizitat la 14.11.2021).
12. Ministerul Justiției al Republicii Moldova, © 2020. Disponibil: <http://www.justice.gov.md/libview.php?l=ro&idc=6&id=2463> (vizitat la 15.11.2021).
13. Neagu I. Tratat de procedură penală. Vol. I. București: Ed. „Global Lex”, 2004. 487 p. ISBN 973-86207-4-0.
14. Sesizare privind excepția de neconstituționalitate a prevederilor art. 64, 66, 68 și 149 al CPP prezentată în conformitate cu art. 135 din Constituție. Disponibil: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/sesizari/21g_2021.02.04.pdf (vizitat la 15.11.2021).